

בית המקדש

הוד מלכות

נעבור למלחמת ארנון. לכאורה כל ההסבר של מלחמת ארנון כבר היה מקופל בהסבר על השד של בית הכיסא, שכן בסופו של דבר הנקודה היא שההוד מסלק את הכיעור. אבל כאן הדגש שונה, הדגש הוא על האופן בו ההוד מכניע את המנגדים לו.

הוד מלכות יאמר על ההכרה של רוממות שמכנעת כל מנגד אף בלא פגישת התנגדות היותר קטנה, כי אם המנגד מקדים להיות מתבטל לפני ההוד השפוך על כסא מלכות. מלחמת נחלי ארנון היתה מצויינת בזה שלא פגשה כלל בישראל, ומבלעדי ידיעתם הוסר הכח העומד לבלע להם. זהו ההוד הנמשך מהוד שם ד' הנקרא על עם קרובו.¹

'מלכות' היא איך שהקב"ה מולך ונוכח בעולם בצורה הכי עליונה ומושלמת שיש. במלכות יש גם יופי, 'הוד מלכות', היופי של המלכות הוא איך שהתורה שוכנת בעולמות הרגשיים שלנו.

הכרה של רוממות היא לא שכל, כיוון שעם שכל אי אפשר להיכנס לשירותים בגלל שהלכלוך מוריד את ההבנה ופוגע בה, אלא זו גבורה, זו תכונה טבעית שאדם בנה בתוכו, של תפיסת עולם רוממה שהיא מכנעת כל מנגד. ומה שחשוב כאן, שהיא עובדת ללא מאבק ולפעמים אף ללא מודעות.²

'המנגד מקדים להיות מתבטל לפני ההוד השפוך על כיסא מלכות'. המנגד הוא כיעור, כיעור תודעתי ותבוני, והכיעור מתבטל לפני היופי. הוא בעצם בא להגיד שכל רע וכל עוות שיש בעולם, מתחילים מכיעור, וכיעור מתבטל כשהוא פוגש את היופי של ההוד ששפוך על כיסא ה'. המלך של ממלכת הרע איננו בהכרח מגועל בדם וגס, הוא יכול להיות עדין מאוד, כמו היידיגר וכמו קנט, איש תרבות, אדם מופלא שראוי לשמש אותו מרוב עדינותו, אבל הוא מכוער. מול הכיעור צריך להעמיד יופי אלוקי.

טביעות עין

אמנם ההוד מנצח ללא מאבק, אבל בכל זאת זו מלחמה – מלחמת ארנון. זו אינה מלחמה רגילה, אלא מלחמת תרבות.³ בשביל לנצח במלחמות תרבות, לא מספיק להיות

¹ עין איה ברכות, פרק תשיעי, שח.

² הסיבה שזו תכונה שיכולה להופיע גם ללא מודעות, היא בגלל שזו תכונה טבעית. היא יכולה גם להיות מודעת, אבל כאן הדוגמא היא נחלי ארנון שאין בה מודעות.

³ יש לרב סוגיה ארוכה שהוא מסביר את מלחמת ארנון. עיין עין איה ברכות, פרק תשיעי, ו.

אינטלקטואל שחי באוניברסיטה, אלא צריך להיות דמות אצילית וליצור אופי עדין במציאות – אנחנו צריכים להתחנך לכך, זוהי בעיקר המלחמה שלנו.

מלחמה של הוד איננה אדם שנמצא בתוך התהליך ורק נזרק מפה לשם בין זרמים אדירים – לאדם כזה אין את ההוד שמגן עליו, אין לו תכונה של קדושה שנוכחת באישיות שלו. מלחמה של הוד היא כמו הגר"א שידע להכיל את התרבות האנושית, לכן הוא אמר שמי שחסר לו יד בחכמת החול חסר לו עשר ידות בקודש⁴. אחרי שאדם יודע איך מתמודדים עם תרבות, הוא יכול להכיל אותה, כמו שראינו שמלכות ישראל יכולה להכיל את המלכויות של העולם, והמלכויות של העולם מתעלות איתה ומשפיעות עליה בעושר שיש להם ואחר כך הן גם מושפעות ממנה. בשונה מהתפיסה האינטלקטואלית שמנהלת מלחמות עם השכל לבדו, כשהרב מתמודד ונלחם הוא אומר שחוץ משכל צריך גם תרבות, צריך אופי ותכונות אלוקיות.

זו נקודה שכדאי לחדד אותה: כאשר הרב אומר שטביעות עין גדולה ממופתים⁵, הוא לא מתכוון רק למופתים שבאים מהאונה השמאלית, אלא גם למופתים שבאים מהאונה הימנית. המופתים של האונה הימנית הם מופתים של נרטיב, במופתים של הנרטיב אני עדיין פונה לאנשים שנמצאים מבחוץ ומסביר להם איך להיכנס פנימה, אמנם זו הצלת נפשות, אבל יש דבר יותר גדול – טביעות עין. בטביעות עין אדם בונה בתוכו את הדבר עצמו. הדבר שהגן על עם ישראל בכל הדורות לא היה המופתים וגם לא הנרטיב, אלא השכינה ששרתה בתוכו, הנוכחות האלוקית. הנוכחות האלוקית מגמדת את המופתים, עם כל חשיבותם. זו הנקודה של טביעות עין.

ירושלים

והנצח זו ירושלים, וההוד זו בנין בית המקדש. תכונת עמדתם של ישראל היא מושלמת בהיותה ממולאה בעז מלכותם באופן הראוי להם להתעלות כפי ערכם בתור עם גדול וקדוש, עם חכם ונבון, כשהם לעצמם. המלוכה, העז הלאומי, מקושר עם ירושלים ששם ישבו כסאות לבית דוד. החוסן הלאומי הישראלי פגש בדרכו מכשולים רבים ועוד הוא עלול לפגוש, ואת כולם ינצח בעז ד' ויעמוד לנצח. נבדל מזה הוא רוח ד' אשר על ישראל, שהוא עתיד להיות לאור עולם, בו אין נמצא התכונה של הפגישה להתפשט בכחו, כי לא נצטוינו לשאת

⁴ לאדם שנמצא בקו התפר ונאבק בתרבויות זו איננה הדרכה נכונה.

⁵ עין איה שבת, פרק שני, קו.

הרב ומלחמה ולקרא בשם ד' לעמים לא ידעוהו, כי אם כאשר יגדל שם ישראל ועמים רבים יראו את ההוד והתפארת הקדושה ושלום העולמים הנמשך מהוד דעות נשגבות כאלה, שבהם רפודה קדושתן של ישראל בלא פגישה ובלא התגברות, ירוצו לבקש את ד' אלהי ישראל.

אם כן בית המקדש מקום האורה לא בנצח יתגבר, לא בהוראת ניצוח המורה התגברות של פגישה על ההתנגדות, כי אם בהוד הנתון עליו ברוח החן והקדושה, לפניו יכרעו איים ועמים רבים יבקשו פני ד' בהר ציון על פי תביעה הבאה מהכרה פנימית מצדם, שזהו ערך פעולת ההוד, כהוד מלכות הנתון על מלך רב צדק ואביר חכמה, שמאבה ורוממות נפש ירוצו הכל להכנס תחת דגלו.⁶

נרטיב ישראלי

מהי השלמות של 'תכונת עמדתם של ישראל'? כמו שראינו על האור של אליהו, מלכות ישראל היא לא רק בשביל עצמה, היא מכילה את האנושות. גם כאן, 'מושלמת' הכוונה שהיא באה בשביל להגיד את דבר ה' בעולם. להגיד את דבר ה' בעולם פירושו להופיע כנרטיב אלוקי ולא רק באופן דתי.

הרב אשכנזי מתאר את הנקודה הזו.⁷ הוא מסביר את ההבדל בין יהודי דתי [לקמן: 'היהודי'] לבין יהודי ישראלי [לקמן: 'הישראלי'], האחד נשאר בגלות בנרטיב של המופתים והוא מסתכל מבחוץ, והשני עלה לארץ. השכינה שמדברת בגלות אומרת שהכל אחיזת עיניים, מכיוון שאנחנו עדיין בגלות ויש קיר ברזל בינינו לבין הקב"ה, ממילא כל מה שרואים בעולם הוא שקר. אלו יכולות להיות תמונות יפות, או אפילו השתקפות של דברים, אבל לא הקב"ה. היהודי שגדל בחוץ לארץ כיהודי, אפילו כיהודי גאה, ואפילו יש לו שותפות עם ארץ ישראל, אבל בכל זאת הוא שייך לאידיאה אחרת, הוא לא מסוגל להבין את ההווה הארץ ישראלית. ההבדל בין צפיית הישועה לבין הישועה עצמה, הוא הבדל מוחלט ואבסולוטי.⁸

זה כוונת הרב כשהוא כותב: 'תכונת עמדתם של ישראל היא מושלמת בהיותה ממולאה בעז מלכותם... כשהם לעצמם'. כלומר יש שני דרכים להשפיע בעולם, אחת היא להיות דתי, ואחת היא להיות מושלם. להיות מושלם פירושו להופיע כמלכות עצמית, ללא קשר לאיזושהי אינטראקציה עם האנושות.⁹ השאלה היא, האם הוא חי כאדם דתי שנמצא בתוך של המאבק, או שהוא חי כמו אמן שבעצם חי בירושלים. שכינה לא זזה מירושלים.

⁶ עין איה ברכות, פרק תשיעי, שיד.

⁷ במאמרו 'קורות חיי', מתוך 'הסוד העברי', הרב יהודה אשכנזי (מניטו).

⁸ אורות, ארץ ישראל, א.

הנקודה החשובה היא שאנחנו עם בפני עצמו, עם שנוכח במציאות. הנקודה הזו היא שיוצרת את החילוק בין צפיית הישועה לבין הישועה עצמה – בין היהודי שמצפה לישועה לבין הישראלי. ההבדל גדול, אצל היהודי פסגת המעלות היא נקיות, ופסגת הנקיות היא לבטל את העצמי¹⁰. ואילו אצל הישראלי השלמות היא להיות עצמי.

ההבדל בא לידי ביטוי גם בפירוש לפסוק 'ה' ילחם לכם ואתם תחישון'. בשביל היהודי זה אומר לשבת מאחורי ניילון וסלוטייפ בשעה שצבאות אחרים מנהלים את מלחמת המפרץ, הוא רואה בזה קידוש ה', (בשבילו זה בדיוק כמו שיהודי באמריקה לא מפחד מהכושם). אבל בשביל הישראלי, כשיש מדינה, חילול ה' שיוצא מהדבר הזה איננו נסבל.

בשביל הישראלי הקשר לארץ הוא קשר מוחלט ואבסולוטי, הנרטיב שלו לא מתחיל מהגללים שהוא השאיר בשטח לאחר שטייל עם הכבשים ומכמות הצנון והעגבניות שהוא אכל כאן – גם אם נקבל את השקר לפיו הערבים חיו כאן יותר שנים מהישראלים, אין זה משנה כלל, מכיוון שהם חיו כאן ככובשים, כאנשים שניצלו את הארץ, ולא כאנשים שהארץ היא ארץ חייהם. זהו נרטיב ישראלי כשהוא לעצמו בתור עם.

העובדה שיכול לקום ראש ממשלה של ישראל ולדבר בשם עם, זו אלוקות ממש, זה נרטיב פי כמה יותר גדול מאשר להיות יהודי דתי שכמעט הורג את עצמו ומתלבט האם הביטול הוא באופן כזה או אחר. (בגלל תכונת הרדיפה העצמית היהודים כונו בפי הערבים 'בני המוות', זה אחד מהסימנים של החורבן). הנרטיב הישראלי מדבר על עם ועל קשר חי לארץ, ממילא יש מדינה וצבא וריבונות ושאר הסימנים של עם.

אם הרב היה כותב את החזון המשיחי שלו (בדומה למגלת סתרים של רבי נחמן), אז את הפרק על האורקיסטרה, היה מחליף פרק טנקים, על רגל ברזל ובריחי ברזל.¹¹ זו הנקודה הכי חשובה אצל הרב, מכיוון שיש כאן אומה שתופסת את הנוכחות שלה כאן בארץ. נוכחות צריכה להיות בשפה שבני אדם מדברים, ובני אדם לא מדברים בתזמורות.¹² בני אדם מדברים בנוכחות, בתקיפות, בעוז ובגבורה. לכן מגילת הסתרים של הרב הייתה מדברת על גבורה צבאית. כל זה בא להראות עד כמה שהניצוח הוא נקודה חשובה.

⁹ הרב מדבר על זה בעוד הרבה מקומות, למשל בעין איה שבת, פרק שני, מ; מג.

¹⁰ זה העניין של מידת הזהירות כשהיא מתגברת, ואז הפסגה היא הביטול של העצמי. מכיוון שהעצמי הוא גאווה, והגאווה היא שורש המידות הרעות.

¹¹ עין איה ברכות, פרק שישי, מ.

¹² אמנם בעבר כאשר יוצר גדול כתב יצירה, היא עמדה במרכז החיים, וכולם התעניינו בה. אבל באיזשהו שלב המוזיקה הפסיקה להיות מרכזית ואין דורש למוזיקה קונצרטית. עיין 'יודע נגן' של דניאל שליט, עמ' 180.

נקודת ציון

'המלוכה, העזו הלאומי, מקושר עם ירושלים ששם ישבו כסאות לבית דוד'. 'ירושלים' שהרב מזכיר כאן היא 'נקודת ציון'¹³, היא המלכות שהשורשים הפנימיים שלה מאוד גבוהים. נקודת ציון היא אצילות. אלו מושגים של תודעה ותבונה ששרויה בתוך החיים הטבעיים שלנו בארץ.

בית המקדש

יום העצמאות הוא יום גדול, הוא קשור לנקודת ציון, אלו דברים פנימיים ועליונים. אבל גם האור של בית המקדש גדול.¹⁴ בית המקדש הוא משהו אחר, הוא לא ציון, המהלך שלנו הוא להראות את השורשים הגבוהים שלו, הם קשורים להוד של 'עוטה אור כשלמה'. (עד עכשיו הסברנו את 'עוטה אור כשלמה' בכיוון של תחיית המתים, כלומר שיש לנו 'עולם הזה' גדול. ממילא זה קשור לכך שאנחנו עם גדול, ואנחנו יודעים להקים מדינה שאין בה חספא ואין בה כיעור ולכלוך, אלא יש בה הוד ויופי ויש בה חלון אורה. זו תחיית המתים במובן מוסרי, שהיא עדיין לא תחיית המתים הסופית אבל היא תחיית המתים במובן שעם ישראל חוזר לתודעה שהעולם הזה הוא עולם גדול. עכשיו אנחנו רוצים להסביר אור נוסף שקשור ל'עוטה אור כשלמה').

נבדל מזה הוא רוח ד' אשר על ישראל, שהוא עתיד להיות לאור עולם, בו אין נמצא התכונה של הפגישה להתפשט בכחו. כי לא נצטוינו לשאת חרב ומלחמה ולקרא בשם ד' לעמים לא ידעוהו. כי אם כאשר יגדל שם ישראל ועמים רבים יראו את ההוד והתפארת הקדושה ושלום העולמים הנמשך מהוד דעות נשגבות כאלה, שבהם רפודה קדושתן של ישראל בלא פגישה ובלא התגברות, ירוצו לבקש את ד' אלהי ישראל.

החרב שייכת למדרגה של הנצח. היא לא רק חרב צבאית, אלא היא נוכחות, להיות נוכח ולדבר בשפת העמים.¹⁵ כדי לדבר בשפת העמים, מלבד חרב צבאית צריך גם לדעת לנצח בפוליטיקה בין לאומית – זו שפה של עם. היא נמצאת ביחס לעצמנו, 'להיות עם לעצמנו', עם לבדד ישכון'. החרב היא קיומית, היא לדבר בשפה שלנו ולהיות עם לעצמנו.

¹³ אגרות ראייה ד, אגרת ארעז. '... ציון היא מדה יותר פנימית מירושלים ... מתוך שמדת ציון היא פנימית, אינה בעולם הזה ניכרת בקדושתה, על כן היא כאן מקום הממלכה ולא מקום המקדש...'

¹⁴ עיין שם. מה שבנגלה נראה יותר גבוה בנסתר יותר נמוך, ומה שבנגלה נראה נמוך בנסתר יותר גבוה.

¹⁵ עיין עין איה שבת, פרק שני, מג.

אבל בבית המקדש אין פגישה של כוח, 'אין נמצא התכונה של הפגישה להתפשט בכח'. בעולם הרוח, אין מקום לחרב, הוא בנוי בצורה שונה. הרוח היא השיח האוניברסלי. לכן דווקא 'בלא פגישה [של ניצוח] ובלא התגברות, ירוצו לבקש את ד' אלהי ישראל'.

הוד

אם כן בית המקדש מקום האורה לא בנצח יתגבר, לא בהוראת ניצוח המורה התגברות של פגישה על ההתנגדות, כי אם בהוד הנתון עליו ברוח החן והקדושה.

משמע שבבית המקדש כבר אין מלחמות כלל. אבל האם גם מלחמת תרבות אין בו? האם יש הבדל בין ההוד של בית המקדש לבין ההוד של מלחמת ארנון?

אפשר להגיד שיש מקום למלחמות ארנון גם בבית המקדש. העובדה שאין מלחמות לא אומרת שאין שיח תרבותי, יכולה להיות מלחמת תרבות שאיננה מלחמה של ניצוח. השיח שמופיע אחרי הנצח, אחרי הנוכחות שלנו בעולם, הוא שיח אצילי, שיח של הוד. יש חן ויופי שפרוס על הדמות הזו.

התיאור כאן ממש דומה לאורקיסטרה של רבי נחמן, יש ניגונים בבית המקדש שמושכים את כל האנושות. אבל הם לא כמו הניגונים של רבי נחמן, אלו ניגונים ארץ ישראלים, שלא באים ללא התכונה של הניצוח. עוד לא המציאו אותם, אבל ברור שהם ניגונים מיוחדים, הם באמת ימשכו את האנושות אליו.

סיכום ביניים

הסברנו את ההוד בשני אופנים. ההסבר הראשון היה ביחס להארה האלוהית שנקראת הוד. ראינו שיש כל מיני הארות אלוקיות שמשפיעות על ההוד ובהתאם להם ההוד גדל ועולה ממדרגה למדרגה. אחרי כן בא ההסבר השני שבהתאם לאור שמאיר בו, ההוד גם מנכיח אותנו כאן בעולם, באופן טבעי. הוא מתחיל באדם הפרטי ביחסו לצלם אלוקים שלו כשהוא נמצא במקומות נמוכים, והוא מגיע עד חלון האורה, שהוא הארה של החוץ שמאיר פנימה. אחר כך מופיע מדרגה של לבוש אלוקי, שבה נפתחות העיניים ויש אור, זה לא רק חלון אלא אור אלוקי שמאיר באופן מפולש, 'שלמה'. 'חלון' הוא הופעת הנשמה, 'לבוש' הוא הופעת החייה, וה'שלמה' היא פנימית ביותר היא אור מפולש שאין כלל מחיצה, זו הגאולה עצמה, הישועה עצמה, תחיית המתים. עד כאן היה מהלך אחד, עכשיו נעשה צעד נוסף במהלך שדיברנו עליו.

פראות

עם הארץ

נתחיל בפסקה על עמי הארץ, היא לא ממש הנושא אבל היא טובה בשביל להתחיל:

תניא, רבי ישמעאל בן אליעזר אומר: בעון שני דברים עמי הארץ מתים, על שקורין לארון הקודש 'ארנא', ועל שקורין לבית הכנסת 'בית עם'. לפעמים יש שהשכל ההמוני מגיע להכרה גדולה בדברים נשגבים מצד עצם טבעו. אמנם כיון שבא רק מצד הטבע הפראי לא יוכל לעולם לישוב הכרתו על מכונה, לשכללה ולהביאה לידי תיקון הגון. וכשנמצאת השכלה גולמית היא לעולם מאבדת כל טוב, ומהרסת את האושר ועושקת לפעמים רבות גם את החיים מבעליה, "ימותו ולא בחכמה"¹⁶.

לאיש הזה קודם כל יש 'הכרה גדולה'. 'הכרה גדולה' היא כמו שהסברנו על הנפש שיודעת לגדל את הקב"ה, 'יגדל אלוקים חי'. יש כאן אדם אמוני שיש לו הכרה גדולה של דעת אלוקים והוא יכול לגדל את הקב"ה. ההכרה הגדולה שלו היא בדברים נשגבים. 'דברים נשגבים' הם שמותיו של הקב"ה – 'אשגבהו כי ידע שמי'¹⁷.

דבר נוסף שהרב כותב על האופי של האדם הזה, שיש לו טבע פראי. אז דבר ראשון, הוא המוני; דבר שני, יש לו השגות נשגבות; דבר שלישי, הוא פראי. איך שכל המוני של אדם פראי יכול להשיג השגות נשגבות?

קל יהיה לתת תשובה דרך ההסבר של האור הסובב. אבל קודם כל נעשה קצת סדר מחדש במושגים: יש אור ממלא, אור סובב, ושוב אור ממלא. האור הממלא הוא הנוכחות של הקב"ה בעולם, (בהמשך נסביר שהוא קשור להוד של ירושלים, שהוא גדול מהנצח). לאחר האור הממלא מופיע האור הסובב, האור הסובב הוא לא נוכחות, אלא הוא מקור האורה בעולם, הוא נקרא 'מאיר לכל'¹⁸. (האור הסובב ממלא את האדם ומשמש לו כמקור תבונה).

האור הממלא הוא היחס לעצם. ישנה הבנה שהרב מתנגד לעיסוק בעצם מכיוון שאין לנו יחס לתופעה הזו.¹⁹ אבל זו טעות, הרב נלחם כנגד עצם שהוא סתם מילים, ואילו לעצם שיש

¹⁶ עין איה שבת, פרק שני, סעיף ר.

¹⁷ עולת ראייה ב, עמ' עז.

¹⁸ עולת ראייה ב, עמ' סב. 'אור ה' לבדו, הממלא כל ומאיר לכל ובכל'.

¹⁹ אפשר להבין ככה את הרב במאמר דעת אלוהים.

בו חיים ויש בו אידיאלים, וודאי שאנו עורגים.²⁰ כמו שלא שייך לדבר על חכמה אם אין תופעה שנקראת חכמה, וכמו שלא שייך לדבר על חיים אם אין חיים, כך גם לא שייך לדבר על אלוהים אם אין לנו יחס לתופעה הזו.²¹ לכן וודאי שקודם כל יש יחס לקב"ה, זה עולם שהקב"ה נוכח בו באופן מלא. עולם שהקב"ה נוכח בו באופן מלא הוא גם עולם משמעותי, הוא עולם שיכול לתאר את התופעה עצמה. ואחר כך הוא גם יכול לתת משמעות לכל מה שנמצא בו.

אחרי שיש את הנוכחות של הקב"ה, את היחס לתופעה עצמה, יש מקום גם ליצירה. האור הסובב הוא האור של היצירה האלוהית. אבל גם את האור הסובב יש שני אפשרויות להסביר: בעצם השאלה היא איך הקב"ה מופיע, כמו 'חור שחור', או כמו 'חור לבן'. ההסבר של 'חור שחור' הוא כמו שהסברנו את פסגת הנרטיב של היהודי, שהיא הביטול. ההסבר של 'חור לבן' הוא 'המאיר לכל', הקב"ה לוקח את הכל ומאיר איתו.

הפרא אדם, עם הארץ, נמצא במקום מאוד גבוה – לכן משהו מפריע לו והוא לא יכול לסבול שיש תופעות המוניות זולות. לכן הוא בז לתופעות המוניות, לכן קורא לבית הכנסת בית העם. אם היה מדובר על סתם אספסוף, היה ראוי לבוז לזה, אבל מדובר על ההמוניות בעם ישראל – אפילו תלמידי חכמים הוא לא סובל, 'חכמת סופרים תסרח'.²² השאלה היא איפה בדיוק לתאר את עם הארץ, האם הוא שייך לאור הממלא או לאור הסובב? ננסה לבחון זאת דרך התיאור הבא:

רק בעומק הרגש גנוזה היא המחשבה הראשית על דבר העצם, שהיא הניה היותר ילדותית גם היותר נשאה; אבל המרחב של הדעה והדבור הוא תמיד מכוון לעומת האידיאלים האלהיים, שממילא מובן שהם נובעים ממקור אידיאל האידיאלים, חיי החיים, חפץ החפצים, רצון הרצונות, או רעוא דרעוין עד אין סוף למשגב ורוממות, ההולך ואור באורך העתיד.²³

²⁰ כמו שהוא כתב במפורש ב'על דעת ה' ומלחמות ה''. (מאמרי הראיה, עמ' 507).

²¹ העולם של ניטשה הוא כזה. כמו אדם שיושב באולם קונצרטים ומחכה למרות שהוא יודע שאף אחד לא יבוא. לחכות זו פסגת התרבות, זה מאוד נימוסי, מאוד תרבותי ואיכותי. הוא מתאר עולם שיש בו חוויה דתית, שאדם יושב ומחכה ואף אחד לא בא. אבל זה עולם חסר משמעות.

²² הרב מתאר את עוקבן בר נחמיה בצורה כזו. (עין איה שבת, פרק חמישי, פג).

²³ מאמר 'עבודת אלהים'. עקבי הצאן, עמ' קמו.

רעוא דרעוין

המשפט: 'המחשבה הראשית על דבר העצם, שהיא הַנְּיָהּ היותר ילדותית גם היותר נשאה', מתאר את עם הארץ, הוא מתאים לפרא אדם, שהוא גם ילדוטי וגם נשא.

השאלה למה הוא מתכוון במשפט: 'אידיאל האידיאלים, חיי החיים, חפץ החפצים, רצון הרצונות או רעוא דרעוין'. מדובר על רגש מאוד עדין מלא ערגה וגעגוע. ברור שאלו לא אותם אנשים שמחכים לקונצרט ואף אחד לא מגיע, מדובר כאן על דברים אמיתיים מלאים בחיים. הדוגמה לכך היא מגילת רות, שכמעט לא מדובר שם על דברים גדולים אלא על שיח של בני אדם שחיים, ובכל זאת מתואר שם הגודל של הדברים. אותו דבר גם מגילת אסתר ושיר השירים – יש רק צליל עדין ברקע.

בעבר חשבתי שהוא מתכוון לאור הממלא, האור הממלא הוא הערגה שנותנת צליל עדין ברקע. אבל אחר כך חשבתי שלא נכון לתאר את האור הממלא כצליל עדין ברקע, האור הממלא הוא נוכחות, הוא נותן את העוצמות ליצירה. יותר מתאים לתאר אותו כצליל בס שנותן עוצמה ליצירה. ואילו דווקא האור של 'המאיר לכל' הוא הצליל העדין שנמצא ברקע, הוא שורש האידיאלים ורצון הרצונות, הרב מכנה אותו 'הנקודה הנותנת חיים לכל היחש האידיאלי'. המאיר לכל מושג אצלנו בתור ערגה.

אמרנו שיש שני אפשרויות להסביר את האור הסובב. לפי ההסבר שהוא חור שחור, המדרגה של העצם מסתתרת, היא מכונה 'מאור' ובעצם אי אפשר להיפגש איתה, רק בקושי רב אפשר להיפגש עם הסובב – המאור הוא שיא החושך. אבל לפי ההסבר שהוא מאיר לכל, הוא חור לבן, אז אפשר להיפגש גם עם העצם, הוא לא מסתתר אלא הוא ממלא כל, הוא הדבר הכי קיים במציאות. הוא יבוא לידי ביטוי בתופעה שנקראת 'חופש', חופש הוא לא רק לבחור כך או אחרת, חופש הוא נוכחות, הוא יכולת ללא גבולות. החופש אומר שהקב"ה קיים. ההסבר של המאיר לכל נותן חיים, הוא נמצא בתודעה שלנו בתור צליל עדין, למרות שהוא עדין שומעים אותו היטב בגלל שהוא גבוה ומיד שמים לב שהוא נמצא. קצת לפני הציטוט שהבאנו הרב מתאר אותו: 'הרגש הפנימי הפונה אל עומת העצם, היא הנקודה הנותנת חיים לכל יחש אידיאלי'.

אם אנחנו ממשיכים עם ההסבר הזה, את הפראי מתאים לשייך ל'ממלא כל'. הוא לא המוני במובן של תל אביבי עם עגילים, וגם לא במובן של נוער הגבעות, אלא הוא המוני במובן ענק, במובן שהקב"ה ממלא אותו. עם הארץ הישראלי עסוק בעצם, במובן שהוא נוכח ולא רק במובן של ערגה וגעגוע. ובגלל שהעצם נוכח הוא יבוא לידי ביטוי באופן

של פראות. רק אחרי שיש את הפראות נוצר המקום שבו מתחיל להופיע האור של 'הסובב', שהוא מאיר בגעגוע, הוא נקודה מאוד עדינה בתוך כל המרחב.

אחד הדברים שהרב אשכנזי כותב, שהדמות של היהודי הגלותי, לעולם לא יבין מה יש בישראלי שהוא כל כך נוכח – אפשר לומר שהוא פראי. היהודי רגיל להיות נחבא אל הכלים ולבקש נדבות, והוא לא מבין איך פתאום יש ריבון ויש נוכחות.

ההוד של בית המקדש לא יכול להופיע בלי שתהיה בו הנוכחות הזו, מכיוון שהעולם לא ייכנע ולא ישתחוה לדבר שאין בו את הנוכחות של הקיים. דווקא הקיום הוא מה שיפתור את כל הבעיות של העולם, הוא בעצם האור שאליהו בא לתת לעולם.

חופש

נחזור לדבר על עם הארץ. הדבר שהכי מפריע לעם הארץ הוא 'מבנים שכליים', בין אם הן מבנים שבאים לאזן בין השכל לרגש, ובין אם הן מבנים שבאים לאזן בתוך השכל עצמו. בין אם הם תפיסות דתיות ובין אם הם תפיסות אוניברסליות – הוא לא יכול לסבול מבנים, 'חכמת סופרים תסרח'. את הבעיה הזו – את הפראות – ההוד הולך להרגיע. לכן ברור שההוד לא יכול להיות עוד מבנה שכלי דתי.

עם הארץ איננו ישראלי חולה שלא מבין דבר מהחיים שלו. מדובר על גודל, כמו רבי עקיבא לפני שנעשה תלמיד חכם, שהיה מוכן לנשוך תלמידי חכמים כמו חמור ולא כמו כלב²⁴, רבי עקיבא לא היה יכול לסבול מבנים, הוא לא היה יכול לסבול את העובדה שהכל ידוע מראש ושהכל מסודר ויפה.

הדבר הזה נכון גם לגבי התורה של הרב – אי אפשר לסבול את ההסברה שאצל הרב הכל סגור במבנים, הכל בנוי באידיאלים, והכל מכוון. השאלה זועקת: 'האם יש חופש?', 'האם יש אפשרות להיות פראי?'. עם הארץ לא יכול לסבול את כל מי שמנסה להיות מיושב, הדבר שהכי מפריע לו הוא מבנים.

הנקודה של הפראות קשורה לכנעניות²⁵, זו האהבה לארץ. כשהקיבוצניקים הלכו להקים את הקיבוץ, הם לא עשו זאת בגלל שהם היו רפתנים ופלאחים²⁶, הם היו אנשים איכותיים, אנשי רוח, אבל הם בחרו להיות שייכים לארץ, הם בזו לגלות, בגלל שהם אהבו חיים.

²⁴ מסכת פסחים, דף מט, עמוד ב. (חמור נושך ושובר עצם, כלב נושך ואינו שובר עצם).

²⁵ עיין עולת ראייה א, עמ' מ, 'זוהי כי יביאך'. ארץ כנען היא ארץ שאוהבת חיים.

²⁶ עד היום הם מבכים את הנקודה הזו, שהדור הראשון היו אנשי תרבות והם הפכו את הילדים שלהם לפלחים.

באומות העולם חקלאי הוא אדם פרימיטיבי, אבל בעם ישראל חקלאות היא קשר לאלוקות, קשר למצוות, קשר לקדושה.²⁷ יש לו תרומות ומעשרות, יש בו שמיטה – אלו תהליכים שלמים של אלוקות שמאירים בתוכו. הארץ היא ארץ אלוקית, זה אור הישועה עצמה.²⁸

הקיום שאנו מדברים עליו, הוא לא הקיום שנמצא בשיח האוניברסלי. הוא יכול להיות גם אוניברסלי, אין לנו שום דבר נגדם, אבל שיא הקיום שלהם הוא שכן לא יודע מי אבא שלו. מבנים תרבותיים של בורגנות לא נקראים קיום – קיום הוא לחפש את החופש במובן קיומי, במובן אנטי־מבני.

היחס לעצם

אחרי שהסברנו מהי פראות, אני רוצה לעבור לפרק בו הרב מדבר על היחס לעצם. הרבה רצו להפחיד אותנו עם הפרק הזה, שלכאורה הרב כותב שמות גנאי על מי שמחפש את העצם, אבל בעצם אלו מושגים נפלאים.

הנטיה הפראית בצמאון לאלהות הוא חפץ ההשגה של עצמות ד', וזוהי יסוד דדי בהמה שיוורדים לבריאה, כי זהו מבוקש נמנע ומדומה בהמי, על כן הוא שורש עבודה זרה להדבק בשם אלהות, שהדמיון עושה דבקות עצמית. והשכל צריך לסמן את הדברים, שיסוד החשק האלוהי הוא להדבק במדותיו, דהיינו האידיאלים האלהיים. ובזה כל זמן שהוא יותר דבק בשם שמים הוא יותר מתעלה. וכשסובר שתכלית המוסר היא איזו דבקות עצמית, הרי הוא שוקע ויורד, כי הצורה של עצמות שבדמיון הוא ציור של בערות. על כן צריך לרומם את יסוד הציור האלהי הפנימי ברום חביונו, שהם סוד האצילות ולהביא הדברים לידי מעשה על ידי התעלות ב'בריאה' 'יצירה' 'עשייה'.²⁹

מדוע זו נטיה פראית? האם רק בגלל שהאדם הזה לא למד בישיבה הנכונה, אנחנו נקרא לו פראי? לא. הוא פראי בגלל העוצמות שיש בו. בשפה קיומית הייתי מתאר כאן צלילים עזים ששוברים מסגרות, שוברים הרמוניה, שוברים כללים, בגלל שכל הדברים האלו מאוסים, הם קטנים, הם לא מתארים את הקיים. גם לאיש הפראי יש את הצלילים העדינים של האור הסובב, של 'רעוא דרעוין', אבל הוא לא יכול לוותר על הנקודה של הקיום.

²⁷ עין איה מסכת ביכורים, כו.

²⁸ אורות, ארץ ישראל, פרק א.

²⁹ פנקס יג, קמד. (הושמט במהדורה הראשונה של פנקס יג).

י'סוד דדי בהמה שיוורדים לבריאה'. הבריאה היא אור מאוד גבוה שכמעט אין בו רע, דדי הבהמה שמאירים שמה הם כנסת ישראל שנקראת זרע בהמה. כנסת ישראל היא אצילית, היא נקראת בהמה בגלל שבה-מה, יש בה אלוקות והיא מאירה בנבדלות.

הדבר הראשון שעם הארץ מקבל מהאלוקות הוא הנוכחות המלאה של הקב"ה. הדבר הזה יוצר אצלו פראות – כנסת ישראל היא לא מלכות מצועצעת, משהו ממוזג ששומר על ההרמוניה, כנסת ישראל היא מלכות של הקב"ה, מלכות של אור אין סוף. אור אין סוף הוא מה שמופיע בתוך העולם הנבדל.

להיות אדם פראי פירושו להיות אדם שיודע במה מאירים בו – זה לא כנוי גנאי, זה שבת.

על הדבר הזה אנחנו אומרים הלל בליל הסדר. ליל הסדר היה בלילה לפני חצות, כשעם ישראל עדיין היה במצרים ועוד לא קרא כמעט כלום. הדבר היחיד שהיה הוא אור אין סוף שהאיר³⁰, והוא מאיר כל שנה בליל הסדר. זו הסיבה שיצאו בחיפזון, זו הייתה סגולת ישראל שהופיעה בבת אחת.³¹ אותו אור מאיר, האור הממלא, זו הנטייה הפראית שמופיעה בעוצמות ובנוכחות.

היחס לעצם הוא לא משהו דתי, הוא מרחב שלם של חיים. לכן הרב דיבר כל כך כנגד עצם בלי תארים, כיוון שהוא לא דבר חי, הוא מוות. כאן מדובר על עצם שיש בו חיים שיש בו תארים, הוא מקור החיים, הוא מאיר לכל. הנקודה היא שעצם שמאיר לכל, הוא קודם כל ממלא כל.

היחס לעצם הוא מה שעושה את ההבדל בין טביעות עין למופתים. טביעות עין מצביעה על כך שזה הדבר עצמו, הוא נמצא ונוכח בכל מקום.

גם עקידת יצחק מוסברת באופן הזה. אברהם לא היה צריך להתבטל בגלל שיש בו קצת משל עצמו, אלא ודאי שהוא הופיע את הדבר עצמו, אבל גם היצירה הכי מופלאה יונקת כל הזמן מ'הממלא'. הממלא איננו רק המקור לכל ('מאיר לכל'), אלא הוא גם 'ממלא כל', הוא נמצא כל הזמן. לא יכול להיות שעצמותו של היוצר לא תהיה נוכחת כל הזמן. אם עצמותו לא נוכחת כל הזמן, אין כלום, זו איננה יצירה אלא ארמון שנע בחלל שהוא חסר משמעות, בעצם הוא לא שונה הרבה משקית ניילון שעפה ברוח.

³⁰ בחב"ד מסבירים שהאור הסובב הוא האור שמאיר ביציאת מצרים. באותו זמן הוא מכה ובאותו זמן הוא עושה את הניצחון, בדרך כלל אלו שתי מידות שונות, או הכהה או ניצחון. אבל הם באים ביחד בגלל שזה אור שאין לו כלים, הוא לא צריך כלים, לכן הוא יכול להופיע בכל מקום. מאוד בולט העניין של החור השחור, שבסופו של דבר הוא מבטל את הקיום, וכדי לא לבטל אותו עד הסוף הוא צריך עוד הארות שיבואו יחד איתו.

³¹ גם בגאולה העתידה יש חיפזון, אלא שהוא בא בהדרגה. (עיין 'לבוש ההוד א-ב').

'זהו מבוקש נמנע ומדומה בהמי ... שהדמיון עושה דבקות עצמית'. הדמיון לא צריך לפחד ממנמנעות, אלו דברים שלא מאיימים עליו, רק השכל מפחד מדברים נמנעים.³²

'הוא שורש עבודה זרה להדבק בשם אלהות'. זו העבודה זרה של המלך מנשה. מנשה היה אדם גדול, רואים זאת כשהוא חזר בתשובה – הוא עשה חתירה תחת כיסא הכבוד.³³

האידיאלים

השכל צריך לסמן את הדברים, שיסוד החשק האלוהי הוא להדבק במדותיו, דהיינו האידיאלים האלהיים.

השכל הוא האור הסובב, הצליל העדין של 'רעוא דרעוין'. גם בעל החשק השכלי הוא שיכור – 'כי בי חשק'³⁴. אלו שני שיכורים, אחד שיכור של חלב (דדי בהמה) – 'טובים דודין מיין'³⁵ והשני שיכור של יין.

באמת עיקר העיסוק הוא באידיאלים האלוהיים, בתארים – בלחיות – ולא בעצם. ואילו העצם באמת צריך להיות נעלם³⁶. אבל כשהעצם נעלם הוא לא נמנע, אלא שלא צריך להתעסק בו – אבל ודאי שהוא השאיפה של החיים, לכן הוא נעלם, אבל מאוד נוכח. דווקא הנוכחות של העצם היא זו שמאפשרת את השכל. זה בדיוק ההסבר של ההוד, שמכיוון שהוא נוכח לא צריך לסלק את ה'אני' על מנת להיפגש איתו. בשונה מהשיטה שהעצם מסתתר ולא ממלא אותנו אלא רק סובב, שאז צריך לסלק את כל מה שמפריע כדי להשיג את המטרה, כולל את ה'אני' שהוא שורש הגאווה – 'להרוג את הנחש'.

גם הביטוי 'ציור של בערות' הוא חיובי. הוא כמו 'אני בער ולא אדע בהמות הייתי עמך' (תהילים, עג, כב). את הפסוק הזה הרב מביא במסכת מעשר שני, לאחר שאדם שומע את קול ה' בתוכו 'שמעתי בקול ה' אלוהי', ולאחר שהוא קונה גם את מדרגת הענווה 'שמחתי ושימחתי בו'.³⁷ כאשר יש לאדם את כל הקומות האלו הוא יכול להגיד, 'ואיני בער ולא אדע בהמות הייתי עמך'. אצל אדם כזה הבערות היא מעלה עצומה, בלעדית הוא יהיה אדם חולה.

³² עיין בעין איה ברוכות, פרק ט, כג (ובשיעורים על סוגיה זו – 'המאריך בתפילתו'). וכן בפרק ג, לה. הנקודה היא שבדמיון אין נמנעות. החיים בעולם בו היחס לעצם נמנע הם חסרי משמעות.

³³ הרב כותב שזו מדרגה מאוד גבוהה של תשובה, שהיא קשורה לדורות שלנו. אורות התשובה, פרק טו, ח; אגרות ראייה א, אגרת קלח, 'זידע'.

³⁴ עולת ראייה ב, עמ' עז. עולת ראייה א, עמ' קלב 'בקודש הסך נסך שחר לד'.

³⁵ שיר השירים, א, ב. עיין בעין איה שבת, פרק ט, פח.

³⁶ עולת ראייה א, עמ' נב, (נעלם וגם אין סוף לאחדותו). עיין גם בעולת ראייה א, עמ' לא.

³⁷ עין איה מעשר שני, כב-כג.

אור צחצחות

עד עכשיו עדיין היינו בהקדמה, ראינו את המדרגה של 'הממלא כל' ו'המאיר לכל', אבל יש גם מדרגה של 'בכל'. 'בכל' היא כנסת ישראל, היא המדרגה שמתארת איך ההוד נראה כשהוא מופיע בכנסת ישראל. היא קשורה לחיבור בין 'הממלא כל' ו'המאיר לכל', החיבור בין הנוכחות הפראית ובין אור העדין שנובע ממנה. כלומר, אחרי שתיארנו את ההוד מצד האור האלוקי שמגדל אותו, ואחרי שראינו איך הוא מגן על האדם, הוא גם מופיע כאור עצמי. ההוד הזה מתואר בביטוי 'צחצחות':

לא נבראו עיכובים בעולם, בין עיכובים גשמיים ובין עיכובים רוחניים,
כדי לעכב דברים, אלא כדי לחזק על ידי ההתעכבות, עוד יותר ויותר את זרם
האורה, ואת גדולת החיים בצחצחותם העליונה.³⁸

הביטוי 'צחצחות עליונה' מופיע גם בעולת ראייה³⁹. הוא מתאר את האותנטיות שיש בחיים עצמם – העובדה שהאדם מתחיל מלמטה, דרך כל העיכובים, איננה כורח המציאות אלא מעלה עצומה. היא מופיעה אור מיוחד שנקרא אור צחצחות. המדרגה הזו מתאפשרת על ידי שהאור של 'הממלא כל' נוכח מאוד חזק ב'מאיר לכל', ובעצם נהפך לאור סובב שבמקום ליצור ביטול הוא נותן משמעות וחיים לכל. הדבר הזה יוצר את הדמות של עם הארץ הישראלי, שהוא מלא בעוצמה ומופיע בפראות והוא מפרק את כל המבנים האסתטיים, ההרמוניים והסלונים התרבותיים שיש. במקום הזה מאיר אור צחצחות.

העיכובים שהרב מדבר עליהם הינם תוצאה של המתח שנמצא ביחסים שבין הנוכחות האלוקית לבין האור האלוקי, בגלל המתח שביניהם הדברים כל הזמן נחרבים ונהרסים.

בעל תשובה

בהמשך הרב משייך את האור של הצחצחות לדמות של בעל תשובה. מה שעושה את האדם לאדם שנברא בצלם אלוקים זו הנקודה של התשובה:

לא נוצרה הרגשת התשובה ומדתה בעולם, כדי שיהיה על ידה איזה עיכוב של השלמה בעולם, בין השלמה רוחנית בין השלמה חמרית, כי אם אדרבא, להוסיף על ידה פאר והוד בעולם. על כן אין לשער כמה גדולה היא האולת, אם אדם נופל במחשבתו, ומחסר עז ושמחה בעשיית הטוב והישר,

³⁸ פקסי הראייה א, עמ' תנט (קא). הוצאת המכון על שם הרצי"ה, התשס"ח.

³⁹ עולת ראייה א, עמ' כא, 'ריוון מדשן ביתך'.

בין בפועל בין ברעיון, בין בשכל ותלמוד, בין בתפילה ועבודה, בין בתכונת החיים בכללותם, על ידי מה שלכו דואג על עוונותיו שהם עליו כמשא כבד. שהרי כל יסודה של תשובה בא כדי להקל את משא העון למען לא יהיה על ידו עוד שום עיכוב בהשלמת העולם הכללית והפרטית, ואיך יגרום רעיון זה עצמו להכביד על מהלך השלמות והגדלת החיים. על כן רעיון בהיר הוא, שתשובה אמיתית וברורה, לא תוכל בכל העיכובים שלפעמים האדם מוצא לתקנת העבר שלו, יהיו מה שיהיו, בין מהדברים שבין אדם למקום בין מהדברים שבין אדם לחבירו, בין מהדברים שאפשר לו לאדם לתקן אותם, בין מהדברים שאין אדם רואה שום אפשרות לתקן אותם, שכל אלה יהיו גורמים איזה עיכוב או כהות במהלך הפנימי של חיי השלמות של התורה, של העבודה, של החכמה ושל החסד, שרוח של אדם השלמה שואפת אליהם בטהרה. וסוף כל סוף יביאו פעולותיו הטובות ושקידתו את הכל לכלל תיקון, גם את הדברים שלפי מראית עיני האדם התקון שלהם הוא דבר שלמעלה מהאפשריות והיכולת האנושית, כי גדול הוא מעין החסד הזורם מתוך הים הגדול אשר ליסוד התשובה.⁴⁰

העוונות כן צריכים לשבת על האדם כמשא כבד, אבל אסור לדאוג מזה, כיוון שכל המבנה של המוגבלות לא בא בשביל לעצור, אלא כחלק מתהליך הגידול של האדם.

הרב לא כל כך מסביר את זה עובד. נראה לי כך: העוון מכביד עלינו, והתשובה ממלאת את האדם ייסורי מצפון על כמה שהחטא שלו נוראי, אבל הדבר הזה לא צריך להכביד על האדם עד שמרוב כובד הוא לא יוכל לעשות כלום, להיפך, התשובה באה להקל על האדם, היא באה כדי לתת לו כוח לעשות תשובה. הוא לא מתכוון לבעל תשובה שאומרים לו: 'לא נורא, יהיה בסדר', 'כל העיכובים הם רק לטובה' – בעל תשובה כזה מקבל את התקווה שלו מבחוץ. התשובה שהרב מדבר עליה נותנת לאדם את התקווה מתוך עצמה, מתוך הכאב. העיכובים יוצרים את 'גדולת החיים' – בצחצחותם העליונה, זו המדרגה שבעל תשובה משיג.⁴¹

⁴⁰ המשך הפסקה – פקסי הראי"ה א, עמ' תנט (קא).

⁴¹ סוגיה על בעלי תשובה נמצאת גם בברכות (עין איה ברכות, תקיח), בקשר לפסוק 'עין לא ראתה אלוהים זולתך'. מדובר על נביא שמגיע למדרגות מאוד גבוהות, אבל הוא עדיין שייך למדרגה שבתוך הסדרים. יש שם מחלוקת מהי הדמות שמתעלה מהמציאות של הסדרים, האם היא דמות של בעל תשובה, או דמות של תלמיד חכם שמתעלה אף מהסדרים של התשובה. אבל בעל התשובה שמוזכר כאן מתעלה הרבה יותר והוא משיג את הצחצחות – הוא משיג את האור שנובע מהנוכחות האלוהית והיצירה האלוהית יחדיו.

נותרה השאלה, מה הגודל בכך שהאדם מתחיל את הכל מלמטה?

הרב מסביר זאת כאשר משה עולה למרום לקבל תורה.⁴² דווקא ילוד אישה בשר ודם, שהיא בריה חומרית שלעולם תהיה עסוקה בתהליך של השתלמות, ראויה לקבל את התורה. מכיוון שהתכונה של הלימוד וההשתלמות מאירה את האורות הגבוהים ביותר, 'אורות צחים ומצוחצחים' (שם)⁴³. הרב כותב שם שהתכונה האנושית היא קנה מידה לבחון איתו את כל העולמות.⁴⁴

זה קשור לסיפור על רבי אלעזר שראה אדם מכוער ביותר, ואמר 'כמה מכוער אותו האיש'.⁴⁵ מה התכוון אותו אדם לענות כשאמר לו 'לך ואמור לאומן שעשאני, כמה מכוער כלי זה שעשית'? הנקודה היא שהכיעור, והכאב על הכיעור, לא באו על מנת שנסיק את המסקנה שהוא מכוער ואז לא יהיה לנו כוח להתמודד. מדרגת התשובה אומרת לאדם: 'נכון שאתה כלי מכוער, זה בסדר, דווקא משם אתה חייב להתחיל'.⁴⁶

קל וחומר

'כל יסודה של תשובה בא כדי להקל את משא העוון'. 'להקל' אין פירושו, למחול במקצת. זו נחמה טיפשית, מה המשמעות של מחילה אם אין בה שום תיקון. ככה הנצרות מסבירה את התשובה.

---

⁴² עין איה שבת, פרק תשיעי, צג-צז. דברי הרב שם מסבירים היטב את הנקודה שאנחנו רוצים לברר. ⁴³ איך יכול להיות שתכונה של השתלמות מאירה את האור של השלם עצמו, הרי השתלמות אף פעם לא תהיה שלמה?

את התשובה לכך הרב כותב בפסקה על השביתה ממלאכה בשבת עין איה שבת, ד.ח. המבט האיכותי על המלאכה אומר שגם כשהעולם יבוא למגמתו שהוא יהיה מתוקן לא יצטרך מלאכה, עדיין התכונה של האדם שעמל כדי לתקן את עצמו תהיה קיימת, כיוון שיש 'תכלית עליון' במלאכה. 'התכלית העליון' של המלאכה היא 'התעודה' של העולם. היא בעצם התכונה של היוצר עצמו, שהיא יותר גדולה מהיצירה. אותו דבר אצלנו, תכונת ההשתלמות מגלה אור גדול יותר מהשלמות. [א.ש.ל.]

⁴⁴ מקור נוסף בו הרב מסביר מהו אור צחצחות: בעולת ראייה א, עמ' כ, 'יוויון מרשן ביתך ונחל עדניך תשקם'. [זו פסקה שמסכמת יפה את כל המהלך. הרב מתאר שמה את היחסים שיש בין האור העליון ה'ממלא כל' ובין האור המחיה את העולם המוגבל, 'המאיר לכל'. ואיך שבתוך המקום הזה, על ידי פועלם העצמי של בני אדם, מופיע אור של צחצחות. א.ש.ל.]

⁴⁵ מעשה שבא רבי אלעזר בן ר' שמעון... נודמן לו אדם אחד שהיה מכוער ביותר, אמר לו: 'שלום עליך רבי'. ולא החזיר לו. אמר לו: 'ריקה כמה מכוער אותו האיש, שמא כל בני עירך מכוערין כמותך'. אמר לו: 'איני יודע, אלא לך ואמור לאומן שעשאני כמה מכוער כלי זה שעשית'... (תענית, דף כ).

⁴⁶ השיטה שמסבירה את האור הסובב כחור שחור, תסביר את זה באופן קצת שונה: היא תסביר שהבינוני הוא באמת מכוער, ובאמת הוא צריך ללכת לקב"ה ולומר לו 'אתה יצרת כלי כזה מכוער מה אתה רוצה ממני?'. ככה האדם צריך לקבל את עצמו. [הנקודה שהאדם הוא 'ילוד אישה' ו'בריה חומרית' איננה מעלה, אלא באמת חיסרון. והמטרה היא להרגיש את היאוש וחוסר האונים וממילא להגיע לביטול מוחלט. א.ש.ל.]

'להקל' פירושו כמו 'קל וחומר'⁴⁷. בקל וחומר רגיל אנחנו לומדים מה'קל' ל'חומר', אם ב'קל' זה הדין, אז ב'חומר' יותר. אבל אפשר גם להסביר שאנחנו לומדים מה'חומר' ל'קל'. ה'חומר' הוא הכובד של התורה, אנחנו לומדים מהעולמות העליונים את העולמות התחתונים. ואז נוצר מצב שלא רק 'מבשרי אחזה אלוה', אלא גם 'ממחזה אלוה אדע את בשרי'.⁴⁸ זו המשמעות של אור צחצחות, אנחנו באים מצד הצחצחות העליונה.

'התשובה באה להקל', פרושו שהתשובה נותנת לנו את היכולת ללמוד דבר חדש. התשובה באה לעזור לאדם לא להיות חסר אונים, לתת לו את האפשרות להתחדש מאור הצחצחות.

---

⁴⁷ עיין עולת ראייה א, עמ' קפ, 'מקל וחומר'.

⁴⁸ צמח צבי, אגרת ט. עמ' כד-כה, 'אוסף ואומר'.